

УДК 342.53 (447)

Олексій Бондарев,

аспірант

Інституту законодавства Верховної Ради України

ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ПРАВ І СВОБОД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Стаття присвячена дослідженню правової природи втіленого в інституті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини спеціалізованого парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод військовослужбовців. Акцентовано, що розуміння правової природи контролю, здійснюваного Уповноваженим Верховної Ради України, за додержанням прав і свобод військовослужбовців має методологічне значення для удосконалення цього інституту конституційного права України. Розглянуто зміст контролю як функції держави і суспільства, як виду діяльності державних органів. Досліджено зміст, цілі і напрями парламентського контролю в Україні. Розглянуто значення демократичного цивільного контролю над Военною організацією для забезпечення демократії в державі. Вивчено роль інституту омбудсмана в системі парламентського контролю над Военною організацією і правоохоронними органами. Визначено, що особливість правової природи спеціалізованого парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод військовослужбовців зумовлена його роллю у здійсненні головного обов'язку держави щодо забезпечення прав людини та спрямованістю на організаційний і силовий компоненти Военної організації держави.

Ключові слова: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, державний контроль, парламентський контроль, демократичний цивільний контроль над военною організацією держави.

Постановка проблеми. Розвиток правової демократичної держави в Україні передбачає необхідність постійної оптимізації її функцій, задач та напрямів розвитку, що має бути підпорядковано ключовому конституційному обов'язку – утвердженню і забезпеченню прав і свобод людини. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Тому удосконалення механізму забезпечення прав і свобод людини є постійно актуальним завданням держави і суспільства.

У механізмі забезпечення прав і свобод людини сучасної держави особливу роль виконує інститут омбудсмана. Інститут омбудсмана в Україні представлений Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. Зважаючи на важливу роль цього органу у виконанні обов'язку держави щодо утвердження і забезпечення прав людини, проблематика підвищення його ефективності не втрачає актуальності.

Необхідність науково-дослідної роботи у напрямі діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту прав військовослужбовців зумовлена насамперед значимістю даного інституту для забезпечення демократичного цивільного контролю над Военною організацією і правоохоронними органами держави та потребою підвищення його ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є предметом дослідження багатьох науковців. Проблематику цього інституту в механізмі державної влади досліджували Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій. Окремі аспекти статусу і діяльності омбудсмана

висвітлювалися К. О. Закоморною та Н. І. Карпачовою. Значний внесок у розробку зазначеної тематики здійснили С. В. Банах, О. В. Батанов, Л. В. Голяк, В. С. Журавський, О. В. Марцеляк, Н. С. Наулік, П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк, Ю. М. Тодика та ін.

Аналізу діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини приділено чимало уваги вченими, однак і сьогодні є широке коло неоднозначних і спірних питань, особливо щодо прав військовослужбовців.

Адже функціонування інституту омбудсмана у цій сфері контролю над Военною організацією і правоохоронними органами держави має свою специфіку, що виявляється в особливостях організаційно-правової структури цього інституту, специфіці функцій, процедур, форм і методів його діяльності.

Метою цієї статті є визначення правової природи інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини як елемента демократичного цивільного контролю над Военною організацією і правоохоронними органами держави. Розуміння правової природи спеціалізованого парламентського контролю, здійснюваного Уповноваженим Верховної Ради України, за додержанням конституційних прав і свобод військовослужбовців має методологічне значення для удосконалення цього інституту конституційного права України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення правової природи дозволяє не тільки дати правову характеристику юридичного явища, зрозуміти його місце і роль

серед інших, але й виявити його підставу, яка обов'язково впливає на його правову характеристику [1, с. 27].

Відзначимо, що термін «правова природа» досить часто вживається в юридичній літературі, оскільки правова природа в принципі властива всім правовим феноменам, але, що розуміється під правовою природою, переважно не розкривається дослідниками.

До з'ясування сутності зазначеного поняття звертались окремі теоретики права, зокрема С. С. Алексєєв. Цей вчений розглядав юридичну природу через юридичні характеристики правового явища, які дають можливість визначити структуру явища, а також його місце і роль серед інших правових явищ відповідно до його соціальної природи [2, с. 227]. Є. Г. Комісарова слушно вважає, що рухатися до розуміння правової сутності можна через пізнання функцій, визначення правової характеристики, й загалом відзначає взаємозв'язок категорії «юридична природа» з такими термінами, як «правова оцінка (кваліфікація)», «правова характеристика», «правовий режим», «функція», а також з методом правового регулювання [1, с. 26-27].

З урахуванням зазначеного дослідження правової природи спеціалізованого парламентського контролю за додержанням прав і свобод військовослужбовців вважаємо доцільним здійснити шляхом аналізу функцій та визначення правової характеристики цього явища.

Розпочнемо з парламентського контролю. Це явище само по собі функціональне. В. Б. Авер'янов свого часу відзначав, що поняття функцій є загальнологічному сенсі має охоплювати і відображати внутрішню природу, глибинний смисл, тобто сутність діяльності, і вважав, що функції слід розуміти як складники змісту управлінської діяльності, що відображають окремі напрями (види) цієї діяльності [3, с.17].

Контроль загалом, на думку О. Ф. Андрійко, слід розглядати як «об'єктивне суспільне явище, яке суспільство виробило в процесі своєї еволюції і яке є результатом його розвитку. Без застосування контролю суспільство тим більш не може обійтися на шляху свого подальшого розвитку, який потребує і може здійснюватись спираючись на аналіз існуючого стану та використовуючи нові фактори розвитку від досягнутого» [4, с. 15].

Контроль як невід'ємна функція держави існував завжди, його держава потребуватиме й надалі. «Держава, регулюючи «загальні справи», контролює здійснення їх різними органами і організаціями, захищає інтереси особи і суспільства, здійснює заходи з охорони їхніх інтересів. У здійсненні державного контролю беруть участь усі органи публічної влади, їх посадові особи в межах компетенції, встановленої законами та іншими нормативно-правовими актами держави» [5, с. 11].

Контроль тісно пов'язаний з іншими видами державної діяльності й може входити до їх складу як певна частина. Водночас як самостійна функція управління контроль має специфічний

характер. Тому як певний вид діяльності його можна розглядати як самостійне явище або як складову частину інших видів діяльності держави та функцій її органів [6]. Державний контроль здійснюється на підставі норм права і, як правило, має певні юридичні наслідки. «Правова природа державного контролю проявляється у тому, що органи державної влади, їх посадові особи при здійсненні контролю діють в межах, визначених правовими нормами, на підставі норм права і у відповідності з ними. Це свідчить про правову основу державного контролю» [4, с. 16-17].

Хоча державний контроль є функцією, яку держава здійснює з метою перевірки дотримання і виконання поставлених завдань, прийнятих рішень та їх правомірності, він має і власні функції, до яких відносять: регулювання, соціальну превенцію (профілактику), правоохоронну, інформаційну функції, в яких і виявляється організуюча роль контрольної діяльності [7, с. 345].

Це ж стосується і здійснюваної парламентом функції контролю. Зазначимо, що під функціями Верховної Ради України розуміються «основні напрями і види діяльності, що відображають сутність, зміст та призначення Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в державі та суспільстві, пов'язані з реалізацією компетенції, закріпленої Конституцією України та іншими конституційно-правовими актами відповідно до її місця та ролі в механізмі Української держави для досягнення її завдань та мети» [8, с. 314].

При цьому парламентський контроль як вид державного контролю і напрям діяльності Верховної Ради України має свою особливу правову природу та власну специфіку, що виявляється у своєрідних формах і методах.

Як відзначив А. С. Автономов, контрольна функція законодавчого органу впливає із самої сутності парламенту, в якому представлені різноманітні соціальні і територіальні інтереси; він працює відкрито і перебуває в постійному контакті з громадянами завдяки роботі депутатів у виборчих округах, лобізму та іншим формам взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Таким чином, виконуючи покладені на нього завдання представництва громадян, парламент здійснює контроль від їхнього імені [9, с. 154].

Щоправда, ця теза має бути дещо уточнена. Парламент є органом народного представництва, тож і парламентський контроль здійснюється від імені народу. Реалізація парламентом контрольної функції є проявом та необхідною ознакою парламентаризму, умовою його існування. Найістотношою особливістю парламентського контролю є те, що «цей вид державного контролю об'єктивно обумовлений самим правом народу як першоджерела влади на здійснення контролю за функціонуванням органів і структур, через які влада реалізується» [10, с. 21]. Отже, парламентський контроль є однією з основних форм реалізації народом свого верховенства, суверенітету [11, с. 367]. Разом із цим парламент є органом державної влади, а

органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тому, очевидно, здійснення парламентського контролю можливе виключно у межах, визначених Конституцією та законом (п. 33 ст. 85 Конституції України).

Здійснення контрольної функції парламентом є одним із провідних складників його діяльності. «Функція парламентського контролю, як визначає О.О. Майданник, – це одна з основних функцій Верховної Ради України, що охоплює всі напрями і види її контрольної діяльності, реалізується у визначених Конституцією та законами України межах і проявляється у здійсненні парламентом юридично значимих дій, спрямованих на визначення ступеня відповідності діяльності та правових актів підконтрольних суб'єктів законам України, шляхом виявлення, отримання, аналізу, узагальнення отриманих даних, інформації з питань контролю, її оцінки на основі зіставлення з приписами та у разі виявлення правопорушень застосуванні встановлених у законодавстві санкцій та інших заходів впливу щодо усунення виявлених порушень та запобігання їм у майбутньому» [10, с. 8].

Згідно з Конституцією України суб'єктами парламентського контролю є: Верховна Рада України в цілому (ст. 87), народний депутат або група народних депутатів, комітет Верховної Ради України (п. 34 ст. 85; ст. 86), тимчасові спеціальні і тимчасові слідчі комісії (ст. 89), Рахункова палата (ст. 98), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (ст. 101).

Грунтуючись на нормах Конституції України, до об'єктів парламентського контролю слід віднести: додержання і забезпечення прав людини, що впливає зі змісту ст. 3 Конституції; виконання державного бюджету (п. 4 ст. 85), в тому числі використання коштів державного бюджету (ст. 98), а також використання одержаних Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених державним бюджетом (п. 14 ст. 85); діяльність Кабінету Міністрів України (п. 13 ст. 85), діяльність прокуратури України (п. 25 ст. 85), законність діяльності тих органів і посадових осіб, які підзвітні (підконтрольні) Верховній Раді України і щодо яких вона може прийняти рішення про звільнення з посади (п.12-1; 16; 17; 25 ст. 85.); законність діяльності самих парламентарів, органів і посадових осіб парламенту (ст. 80; п. 35 ст. 85).

Цілями парламентського контролю є: забезпечення дотримання Конституції і виконання законів, ефективна реалізація виконавчої влади і, таким чином, укріплення законності; захист гарантованих Конституцією прав і свобод громадян; протидія корупції. При цьому ключовою ціллю парламентського контролю є забезпечення конституційних прав і свобод людини як вищої цінності. Забезпечення цієї цілі досягається головним чином шляхом

контролю за виконавчою владою. Юридична природа діяльності парламенту з контролю за органами виконавчої влади, як відзначається в юридичній літературі, виявляється у тому, що вона здійснюється конституційно уповноваженими на це суб'єктами – Верховною Радою України, Рахунковою палатою, Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, тимчасовими слідчими комісіями, комітетами [5, с. 32]. Отже, ключовим напрямом парламентського контролю є діяльність органів і посадових осіб виконавчої влади.

Щодо цього Ю. С. Шемшученко слушно наголошує, що, попри різницю організаційних форм інституту омбудсмена, всім їм властиві певні загальні риси, зокрема, його призначенням є здійснення контролю за діяльністю виконавчої та інших органів державної влади [12, с. 265-266].

Г. Журавльова, відзначаючи недостатню увагу вітчизняних науковців до питання юридичної природи інституту омбудсмена, його місця в державному механізмі, уточнює, що «Уповноважений є посадовою особою Верховної Ради України, яка здійснює конституційно і законодавчо визначені повноваження в межах загальної парламентської контрольної функції. Це впливає не тільки зі статті 101 Конституції України, а й зі змісту статей 1, 4, 5 і 6 вказаного Закону. При цьому, будучи призначуваною парламентом його ж посадовою особою, Уповноважений забезпечує наступництво в реалізації парламентської контрольної функції, адже конкретна особа може почати здійснювати відповідні повноваження під час одного скликання Верховної Ради України, а продовжити – при наступному скликанні» [13, с. 54].

Характерною особливістю компетенції омбудсмена є відсутність у нього права скасовувати або виправляти рішення органів державної влади та їх посадових осіб, тому слід погодитися з думкою В. М. Шаповала щодо швидше наглядової, аніж контрольної природи його діяльності [14, с. 239].

Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» встановлює універсальний характер компетенції омбудсмена, що відтворюється вже в самій його назві. Уповноважений здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції.

Про спеціалізований контроль омбудсмена України слід, на нашу думку, вести мову в контексті окремих напрямів його діяльності – здійснення контролю щодо додержання прав і свобод таких категорій громадян, які потребують додаткових інструментів захисту. Це і зумовлює особливість правової природи діяльності омбудсмена щодо контролю додержання прав людини у певній сфері, в тому числі щодо здійснення Уповноваженим парламентського контролю за додержанням прав і свобод військовослужбовців. Зазначений напрям діяльності омбудсмена характеризує його як суб'єкта специфічної сфери суспільних відносин –

демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави.

Зауважимо, що, згідно із Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», Воєнна організація держави – це охоплена єдиним керівництвом

сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до Конституції і законів України, діяльність яких перебуває під демократичним контролем суспільства і відповідно до Конституції та законів України безпосередньо спрямована на вирішення завдань захисту інтересів держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. До правоохоронних органів належать державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Тобто Воєнна організація обов'язково включає в себе, крім організаційного, силовий компонент. Від того, як використовується цей силовий компонент, залежить розвиток суспільства, демократії, зміст і характер запроваджуваних у державі реформ.

У правовій державі демократичний цивільний контроль є своєрідним регулятором військово-цивільних відносин, коли основні принципи демократичного суспільства посідають провідне місце стосовно принципів військової справи. Як складовий елемент держави, її воєнна організація, особливо силовий компонент, має забезпечувати реалізацію політики держави як публічної організації влади народу, а не окремих політичних партій чи громадських об'єднань. Зазначене підтверджується закріпленням імперативного принципу політичної нейтральності у всіх законодавчих актах, що визначають правовий статус складових Воєнної організації держави.

Цивільний контроль над воєнною сферою – не менш важлива ознака демократії, ніж свобода слова, дотримання прав людини та громадянське суспільство.

Відповідно до чинної «Стратегії національної безпеки України», вдосконалення системи демократичного цивільного контролю є одним з основних напрямів державної політики національної безпеки сучасної України.

Цивільний контроль у демократичній правовій державі є своєрідним регулятором військово-цивільних відносин, коли основні принципи демократичного суспільства посідають провідне місце стосовно принципів військової справи.

В Україні система цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави складається з: парламентського контролю; контролю, здійснюваного Президентом України; контролю з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; контролю з боку судових органів та органів прокуратури, який здійснюється у спосіб, передбачений Конституцією та законами України; громадського контролю.

Парламентський контроль у цій сфері має дуже велике значення. Як відзначають зару-

біжні дослідники, державу без парламентського контролю над сектором безпеки, особливо над воєнною організацією, слід вважати в кращому випадку державою з несформованою демократією або демократією в процесі становлення [16, с. 7].

Парламентський контроль у системі контролю над Воєнною організацією вважається основним елементом розподілу влади на державному рівні, оскільки встановлює обмеження виконавчої влади і влади президента [16, с. 7].

Але інститут омбудсмана виконує особливу роль і в системі парламентського контролю, і загалом у системі цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами.

Верховна Рада України здійснює парламентський контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави, реалізуючи свої законодавчі, установчі, номінаційні і безпосередньо контрольні повноваження.

Парламентські комітети здійснюють контроль над сферою національної безпеки, реалізуючи повноваження аналітичного, інформаційного, правотворчого характеру.

Тимчасові слідчі і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України вивчають, попередньо розглядають і, відповідно, проводять розслідування питань, що становлять суспільний інтерес у сфері національної безпеки, оборони, правоохоронної діяльності.

Президент України як суб'єкт демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави реалізує свої повноваження глави держави і гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина та Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України відповідно до Конституції і законів України.

Кабінет Міністрів України, як вищий орган у системі органів виконавчої влади, реалізує у відповідній сфері свої повноваження щодо здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, забезпечення її суверенітету, обороноздатності та національної безпеки, громадського порядку, боротьби зі злочинністю.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини безпосередньо реалізує головний обов'язок держави щодо утвердження і забезпечення прав людини в рамках своєї конституційної функції, що поширюється як на суспільство в цілому, так і на сектор Воєнної організації і правоохоронної діяльності держави. Інші суб'єкти державного контролю у сфері Воєнної організації, реалізуючи свої повноваження, опосередковано виконують цей державний обов'язок. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює захист прав і свобод військовослужбовців, вживає заходів щодо запобігання порушенню їхніх прав та має важелі сприяння поновленню порушених.

Правоохоронна функція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави спрямована

переважно в середину системи національної безпеки держави, тоді як інші суб'єкти державного контролю у цій сфері спрямовують його на підвищення ефективності функціонування відповідної системи, запобігання протиправному використанню силового компоненту Военної організації і заподіяння негативного впливу на суспільство і державну організацію. При цьому контрольна функція омбудсмана поширюється як на організаційний, так і на силовий компоненти Военної організації. Це головним чином і визначає особливість правової природи спеціалізованого парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод військовослужбовців та діяльності омбудсмана у сфері демократичного цивільного контролю над Военною організацією держави.

Висновок.

Необхідність науково-дослідної роботи у напрямі удосконалення правового регулювання діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту прав військовослужбовців зумовлена значимістю даного інституту для забезпечення демократичного цивільного контролю над Военною організацією і правоохоронними органами держави.

Розуміння правової природи спеціалізованого парламентського контролю, здійснюваного Уповноваженим Верховної Ради України за додержанням конституційних прав і свобод військовослужбовців, дозволяє дати його правову характеристику, визначити місце і роль серед інших суб'єктів демократичного цивільного контролю над Военною організацією і правоохоронними органами держави та має методологічне значення для удосконалення цього інституту конституційного права України.

Особливість правової природи спеціалізованого парламентського контролю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за додержанням конституційних прав і свобод військовослужбовців зумовлена тим, що він, на відміну від інших суб'єктів державного контролю, безпосередньо реалізує обов'язок держави щодо забезпечення прав людини в рамках своєї конституційної функції, яка поширюється як на суспільство в цілому, так і на сектор Военної організації і правоохоронної діяльності держави. Його правоохоронна функція у сфері демократичного цивільного контролю над Военною організацією держави спрямована переважно в середину систем національної безпеки держави, тоді як інші суб'єкти державного контролю у цій сфері спрямовують його на запобігання протиправному використанню силового компоненту Военної організації і заподіяння негативного впливу на суспільство і державну організацію. Таким чином, контрольна функція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має внутрішню і зовнішню спрямованість і охоплює як силовий, так і організаційний компоненти системи Военної організації.

Список використаних джерел:

1. Комиссарова Е. Г. Формально логические аспекты понятия «правовая природа» / Е. Г. Комиссарова // Вестник Пермского университета. – 2012. – Вып. 2 (16). – С. 23-27.
2. Алексеев С. С. Общие дозволения и запреты в советском праве / С. С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1998. – 288 с.
3. Аверьянов В. Б. Функции и организационная структура органа государственного управления : монография / В. Б. Аверьянов. – К.: Наукова думка, 1979. – 150 с.
4. Андрійко О. Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. Ф. Андрійко ; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – К., 1999. – 42 с.
5. Ківалов С. В. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади : монографія / С. В. Ківалов, І. К. Залюбовська. – Одеса: Юрид. література, 2004. – 152 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. : / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К.: Юридична думка, 2005. – Т.2. Особлива частина. – 624 с.
7. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії і практики : монографія / за ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Факт, 2003. – 383 с.
8. Конституційне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. – Т. 2.
9. Автономов А. С. Процедуры парламентского контроля в Российской Федерации / А. С. Автономов // Парламентские процедуры: проблемы России и зарубежный опыт. – М.: МГУ, 2003. – 154 с.
10. Майданник О. О. Теоретичні проблеми контрольної функції парламенту : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / О. О. Майданник ; Інститут законодавства ВРУ. – К., 2008. – 39 с.
11. Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики (конституційно-правовий аспект) : монографія / І. А. Куян. – К.: Академія, 2013. – 560 с.
12. Шемшученко Ю. С. Омбудсмен / Ю. С. Шемшученко // Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Укр. енцикл., 1998-2002. – Т. 4: Н-П. – 720 с. : іл.
13. Журавльова Г. Форми та механізми парламентського контролю / Г. Журавльова // Вісник ЦВК. – 2007. – №1(7). – С. 51-55.
14. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / В. М. Шаповал. – 10-те вид., переробл. та допов. – К.: Ін Юре. 2015. – 320 с.
15. Про демократичний цивільний контроль над Военною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 46. – Ст. 366.
16. Борн Г. Контроль и управление: актуальность парламентского короля над сектором безопасности и его реформированием / Г. Борн, Ф. Флури, С. Ланн. – Киев, Женева, Брюссель, 2006. – 180 с.

Статья посвящена исследованию правовой природы воплощенного в институте Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека специализированного парламентского контроля за соблюдением конституционных прав и свобод военнослужащих. Акцентируется, что понимание правовой природы контроля, осуществляемого Уполномоченным Верховной Рады Украины, за соблюдением прав и свобод военнослужащих имеет методологическое значение для совершенствования этого института конституционного права Украины. Рассмотрено содержание контроля как функции государства и общества, как вида деятельности государственных органов. Исследовано содержание, цели и направления парламентского контроля в Украине. Рассмотрено значение демократического гражданского контроля над Военной организацией для обеспечения демократии в государстве. Изучена роль института омбудсмена в системе парламентского контроля над Военной организацией и правоохранительными органами. Определено, что особенность правовой природы специализированного парламентского контроля за соблюдением конституционных прав и свобод военнослужащих обусловлена его ролью в осуществлении главной обязанности государства по обеспечению прав человека и направленностью на организационный и силовой компоненты военной организации государства.

Ключевые слова: Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека, государственный контроль, парламентский контроль, демократический гражданский контроль над военной организацией государства.

The article is devoted to the study of the legal nature of the specialized parliamentary control of the observance of the constitutional rights and freedoms of servicemen embodied in the institution of the Ombudsperson of the Verkhovna Rada of Ukraine on Human Rights. It is emphasized that understanding of the legal nature of the control carried out by the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine in observance of the rights and freedoms of servicemen has a methodological significance for the improvement of this institute of constitutional law of Ukraine. The content of control as a function of the state and society as a kind of activity of state bodies is considered. The content, goals and areas of parliamentary control in Ukraine are explored. The importance of democratic civil control over the Military Organization for ensuring democracy in the state is considered. The role of the ombudsman institution in the system of parliamentary control over the Military Organization and law enforcement bodies was studied. It is determined that the special nature of the legal nature of specialized parliamentary control over observance of constitutional rights and freedoms of servicemen is conditioned by its role in the implementation of the main duty of the state to ensure human rights and the focus on the organizational and power components of the Military Organization of the state.

Key words: Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine on human rights, state control, parliamentary control, democratic civilian control over the military organization of the state.

